

Angels and the Theology of Salvation in the Bible: The Interpretive approach of Saint Augustine

Ali Moradi (Corresponding author)

PhD Candidate of Islamic Philosophy and Theology. University of Zanjan. Zanjan. Iran
amoradi91_110@yahoo.com

Sahar Kavandi

Associate Professor of Philosophy Department, University of Zanjan. Zanjan, Iran
drskavandi@znu.ac.ir

Abstract

Angels play a central role for Augustine in the Bible and, consequently, in the doctrine of salvation. In his works, he seeks to design a structure to explain the ontological position of angels in order to introduce them as important elements of the theology of salvation. Belief in angels as the helpers of Christ, and Christ himself as the agent of salvation, raises a fundamental question in Augustine's thought: how can the functional role of angels in the process of salvation be considered in the context of the Bible in view of Christ as the Savior of mankind. The authors believe that Augustine interprets the Bible in three stages to solve this dilemma: first, he offers a new interpretation of the theology of the Bible in order to give a different color to the incarnation, and to maintain Christ's superiority over the angels; Second, it describes the role of angels in mediating salvation in view of Christ's saving dignity, and third, it outlines a system of spiritual battle. However, studies show that he did not succeed in this goal. In this study, we aim to consider the basics of the theology of salvation according to the role of angels in Augustine's thought and how it is combined with the place of Christ's salvation, relying on works such as Genesis and commentaries on the Holy Trinity, Psalms and the City of God and his other works. Examine with interpretive-analytical method.

Keywords: Augustine, Angels, Bible, Christ, Salvation.

Type of Article: **Original Research**

Received date: **2021.8.3**

Accepted date: **2021.12.13**

DOI: [10.22034/jpiut.2021.47204.2924](https://doi.org/10.22034/jpiut.2021.47204.2924)

Journal ISSN (print): **2251-7960** ISSN (online): **2423-4419**

Journal Homepage: www.philosophy.tabrizu.ac.ir

Introduction

One of the most important questions in Christian theology is the question of the salvation of human beings. Augustine is also one of the theologians who has tried to answer this question. He turns to the Bible to answer this question, but realizes that two factors have been identified for salvation: the angels and Jesus Christ. He tries to somehow combine these two factors. In this article, we try to explain and criticize his theological system of salvation.

Founders of the City of God

The rift created by Satan and his angels in the class of angels caused a class of those who had complete love for God to direct their will to the will of God and to create the city of God. On the other hand, Satan and his angels created a class of creatures called demons and formed the earthly city (O'Daly. 1999: 326-328). According to Augustine, if the angels adhere to the love that God has placed in them, they will certainly belong to the angelic group, and if they turn away from this love, they will fall into the abyss of evil (Augustine, 1890: 326). These demons have three characteristics to consider: arrogance, deception, jealousy; and among these three attributes, what caused them to fall was arrogance: "They exchanged that high position of eternity with arrogance, and they exchanged that very certain truth with false cunning, and that loving unity with seditious schism". According to Augustine's approach, it can be said that if the angels did not build the city of God against the evil angels, surely the happiness that Christ intended to bring to mankind by ransom would never come to fruition; because the existence of the city of God is a precondition for the invitation and salvation of humanity. Thus, the city of God is the main and key factor of Augustine's theology for ultimate salvation, and its agents are angels, not Christ.

Christ's saving position

The first point to note is that the whole of Augustine's theological system is a system of salvation based on grace (McGrath, 1391: 677-688), which is initiated by the Bible. Augustine believes that original sin has been transmitted to all the sons of Adam and Eve (Augustine, 1890: xiii, 14) and

has weakened their will, so that human beings alone cannot be saved by their own will. Augustine believes that only by the grace of Christ man can be freed from the ominous consequences of original sin. And Christ is that Grace. In the *Homilies on the Gospels of John* he states that God took the body and placed it among men to heal the human body with His body, and with His death.

Conclusion

Augustine faces two components in the design of the system of salvation: a- Christ b- Angels. According to the verses of the Bible, he tries to show that angels are creatures who serve Christ, and Christ has no need to serve them, and their service only raises their own rank; In other words, Christ bears the burden of saving mankind. However, Augustine's system of salvation is shaken by the oneness of Christ in light of the following:

1- The position of angels as the founders of the city of God: Because if it were not for the angels who build the city of God and the devil builds an earthly city in front of them, there would never have been a ground for salvation.

2- From the beginning of creation until the advent of Christ, the angels acted as messengers and transmitters of the grace of Christ to mankind, and if they were not, the seed of salvation would certainly not have been transmitted.

3- Angels help believers in the spiritual battle to resist the devil; In other words, angels, like believers, are pilgrims who travel together on this worldly journey to the city of God.

Therefore, according to these components, it cannot be said that Christ is the main and sufficient factor for salvation, but it is the necessary factor for salvation, because without angels, the doctrine of salvation can never be meaningful and realized, and this can only be achieved by the equal presence of Christ and angels.

References

- Augustine (1890) *City of God*, Marcus Dods (trans.), edit. Philip Schaff, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, New York.
- Augustine. (2000) *Expositions of the Psalms (en. Ps.)*, Vol. 1– 6. Trans. Maria Boulding. New York: New City Press.

- Augustine (2009) *Homilies on the Gospel of John (Jo. ev. TR.)*. Trans. Edmund Hill. New York: New City Press.
- Augustine (2002) *Literal Meaning of Genesis (Gn. litt.) in On Genesis*. Trans. Edmund Hill. New York: New City Press.
- O'Daly, Gerard (1999) *Augustine's City of God: A Reader's Guide*, Oxford: Oxford University Press.

مجله علمی پژوهش‌های فلسفی دانشگاه تبریز

سال ۱۵ / شماره ۳۷ / زمستان ۱۴۰۰

فرشتگان و الهیات نجات در کتاب مقدس: رویکرد تفسیری آگوستین قدیس

علی مرادی (نویسنده مسئول)

دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران. amoradi91_110@yahoo.com

سحر کاوندی

دانشیار گروه فلسفه، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران. drskavandi@znu.ac.ir

چکیده

فرشتگان در کتاب مقدس و به تبع آن در آموزه نجات، نقشی محوری برای آگوستین ایفا می‌کنند. او در آثارش در پی طراحی بنایی برای تبیین جایگاه وجودشناختی فرشتگان است تا آنها را عناصر مهم الهیات نجات معرفی کند. باور به فرشتگان به عنوان یاوران مسیح، و شخص مسیح به عنوان عامل نجات، باعث شکل‌گیری سوالی اساسی در اندیشه آگوستین شده است که چگونه می‌توان نقش کارکردی فرشتگان در فرآیند نجات را در بستر کتاب مقدس با توجه به جایگاه مسیح به عنوان ناجی بشریت جمع و تفسیر کرد. نویسندگان معتقدند که آگوستین برای حل این معضل در سه مرحله به تفسیر کتاب مقدس می‌پردازد: اولاً تفسیری نوین از خدانمودهای کتاب مقدس ارائه می‌دهد تا هم تجسد را رنگی دیگر دهد، و هم جایگاه برتر مسیح نسبت به فرشتگان را حفظ کند؛ ثانیاً نقش میانجیگری فرشتگان برای نجات را با توجه به شأن نجات بخشی مسیح شرح می‌دهد و ثالثاً به طرح نظام نبرد معنوی می‌پردازد. با این حال بر اساس بررسی‌های انجام‌پذیرفته معلوم می‌شود او در این هدف توفیقی بدست نمی‌آورد. در این پژوهش برآنیم تا مبانی الهیات نجات را با توجه به نقش فرشتگان در اندیشه آگوستین و چگونگی جمع شدن آن با جایگاه نجات بخشی مسیح، با تکیه بر آثاری همچون شروح و تفاسیر سفر پیدایش، درباره تثلیث مقدس، شروح بر مزامیر و شهر خدا و دیگر آثار او با روش تفسیری - تحلیلی مورد بررسی قرار دهیم.

کلیدواژه‌ها: آگوستین، فرشتگان، کتاب مقدس، مسیح، نجات.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۹/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۵/۱۲

مقدمه

کتاب مقدس در کلیسا تاریخی پیچیده و طولانی دارد و به تبع آن مفاهیم و آموزه‌هایی که در آن به کار برده شده‌اند نیز بنا به شرایط و ازمه گوناگون، تفاسیر و تأویلات پیچیده و گوناگونی را پذیرفته‌اند. در این بین از جمله آموزه‌های کلیدی که در کتاب مقدس بسیار به کار رفته است فرشتگان‌اند که کارکردهای متفاوتی برای آنها ذکر شده است؛ اما آنچه در کتاب مقدس خودنمایی می‌کند مسأله جایگاه نجات بخشی فرشتگان در کتاب مقدس است. در عهد جدید با حضور فرشتگان در کنار مسیح مواجه هستیم، بدین معنا که عهد جدید مسیح را منجی بشریت معرفی می‌کند اما در عین حال از حضور فرشتگان نیز در کنار مسیح برای انجام اعمالی که نجات وابسته به آنها است یاد می‌کند. این رویکرد باعث شکل‌گیری پرسشی بنیادی و دوئالیستیک می‌شود که آیا نجات بدست مسیح حاصل می‌شود یا فرشتگان؟ همین حضور فراگیر فرشتگان در متن کتاب مقدس باعث روی آوردن الهی‌دانان و مفسرین کتاب مقدس به این عنصر مهم در طی قرون متمادی گشته است و نیز نتوانسته از چشم آگوستین، به عنوان مفسری بزرگ دور بماند؛ تا آنجا که باعث شده است موضوع عمده فرشتگان در همه آثار الهیاتی اصلی آگوستین و خطبه‌های وی حضور داشته باشند؛ از جمله در بحث از متن سفر پیدایش و آموزه آفرینش. چه اینکه آگوستین معتقد است فرشتگان بنیانگذاران شهر خدا، و لذا اجتماع مخلوقات‌اند، و نیز نقش مهمی در تاریخ نجات و داستان مبارزات فردی مسیحیان در برابر وسوسه دارند. لذا تمامی توان خویش را صرف تفسیر هماهنگ جایگاه فرشتگان با مسیح می‌کند.

آگوستین برای رفع مشکل نجات از طریق مسیح و از طریق فرشتگان در سه ساحت به تفسیر جدیدی از کتاب مقدس دست می‌زند: در ساحت اول به تفسیر خدانمودها یا انکشاف خداوند از طریق فرشتگان می‌پردازد و نیز ارتباط فرشتگان با عشای ربانی را بررسی می‌کند. در ساحت دوم نقش میانجیگری فرشتگان برای نجات را به طور کامل در آموزه تجسد سامان می‌دهد و در ساحت سوم به نقش فرشتگان در یاری رساندن به مسیحیان در نظام نبرد معنوی مسیح می‌پردازد. از آنجا که چنین موضوع مهمی نقشی اساسی در نگرش به جایگاه نجات‌بخشی مسیح دارد، لذا پژوهش حاضر صورت گرفت تا خلاء این موضوع تا حدی پاسخ داده شود. مبنای پژوهش حاضر بر آثار

اصیل آگوستین می‌باشد که عبارتند از: شروح و تفاسیر سفر پیدایش، درباره تثلیث مقدس، شروح بر مزامیر، شهر خدا، درباره آموزه مسیحی و اعترافات.

درباره پیشینه پژوهش طبق جستجوی نگارندگان، درباره فرشتگان در سنت مسیحیت مقاله‌هایی تألیف شده است که هیچکدام بر اساس نگرش موضوع مقاله حاضر نیست؛ به طور خلاصه موضوع آنها در باب مسایل زیر است:

الف- در مقاله‌ای صرفاً ماهیت فرشتگان در ادیان به صورت کلی مورد بحث قرار گرفته است و کارکرد خاصی از آنها مورد واکاوی قرار نگرفته است.^۱

ب- در مقاله‌ای دیگر نگاه دیونوسیوس مجعول به فرشتگان با توجه به کتاب سلسله مراتب آسمانی به گونه اجمالی و آن هم در بستر سنت عرفانی مورد بررسی قرار گرفته است.^۲

ج- در مقاله سوم رویکرد آگوستین به چگونگی شکل‌گیری مفهوم شهر خدا با توجه به نقش فرشتگان و شیاطین مورد واکاوی قرار گرفته است.^۳

علاوه بر موارد فوق کتابی نیز در این حوزه تألیف شده است که به بررسی کلی و تاریخی فرشتگان نزد الهی‌دانان مسیحی در طول تاریخ می‌پردازد.^۴ از همین روی مقاله حاضر به بررسی موضوع جدیدی در الهیات مسیحی می‌پردازد.

معناشناسی لغوی و اصطلاحی فرشته

به نظر می‌رسد به لحاظ روند منطقی بحث شایسته است ابتدا به معناشناسی واژه فرشته پرداخته و سپس وارد مطالب دیگر شویم. واژه لاتینی Angelus به معنی فرشته، از ریشه یونانی واژه ἄγγελος که حاوی بار معنایی «پیام‌آور» است گرفته شده است. آگوستین معتقد است نام فرشته به واسطه وظیفه‌ای که ایفا می‌کند بر آنان نهاده شده است، نه به لحاظ ماهیت‌شان:

«فرشتگان ارواح‌اند، و هنگامی که صرفاً ارواح‌اند دیگر فرشته نیستند. اما وقتی فرستاده می‌شوند فرشته می‌شوند زیرا «فرشته» نام یک عملکرد و وظیفه است، نه یک ماهیت. اگر شما از ماهیت چنین موجوداتی سؤال کنید می‌فهمید که آنان ارواح‌اند و اگر بپرسید وظیفه‌شان چیست، پاسخ این است که آنان فرشته هستند» (Augustine, 2000: 103, 1).

او در ادامه برای تبیین این سخنش مثالی می‌زند بدین مضمون که ماهیتی به نام «انسان» داریم که وظیفه‌ای بر عهده دارد به نام «سرباز» بودن، که این وظیفه غیر از ماهیتی است که دارد. فرشتگان نیز اینگونه‌اند؛ یعنی از حیث چیستی «روح» هستند و از حیث عملی «فرشته» نامیده می‌شوند (Ibid & See: Muehlberger, Ellen. *Angels in Late Ancient Christianity*. Oxford: Oxford University Press, 2013). بر اساس این سخن می‌توان گفت آگوستین نسبت به «فرشته» دو رویکرد دارد:

- الف- رویکرد ماهیت‌شناسانه که براساس آن «فرشته» همان «روح» است.
ب- رویکرد عمل‌گرایانه که براساس آن عنوان «فرشته» با توجه به وظیفه‌ای که بر عهده دارد بر او اطلاق می‌شود.

اما نکته‌ای که در اینجا حائز اهمیت است عبارت است از عدم ارجاع دهی و بهره‌برداری صحیح آگوستین از کتاب مقدس درباره معناشناسی «فرشته» با توجه به دو رویکردی که ارائه می‌دهد. به نظر می‌رسد که خلاء کتاب مقدس درباره معناشناسی واژه «فرشته» باعث شده است که آگوستین از سنت‌های پیشین خود و یا حتی اعتقادات بومی و محلی برای این معناشناسی بهره ببرد که البته می‌بینیم در شهر خدا در ده کتاب ابتدایی، بسیار از این سنت‌های شفاهی که ریشه در اعتقادات و روایت‌های تاریخی و محلی است استفاده می‌کند. در ادامه لازم است سیر آفرینش فرشتگان در اندیشه آگوستین را بررسی نماییم.

آفرینش فرشتگان

از دیدگاه آگوستین فرشتگان داستانی مجزا از روایت آفرینش ندارند. هدف او از این طرح آن است تا نشان دهد که در روایت پیدایش نباید هیچ شکافی وجود داشته باشد تا اسطوره یا کیهان‌شناسی جایگزینی بتواند در آن جای گیرد. هدف او در این مقطع این است که تمام قد در برابر انگاره‌های مانویان بایستد و بر آفرینش فرشتگان از عدم پای می‌فشارد تا هرگونه ادعای اساطیری را درباره آنان به چالش بکشد. به زعم وی مسأله آفرینش فرشتگان به اندازه مسأله زمان مبهم است اما به وسیله آیات ابتدایی سفر پیدایش می‌توان تا حدی به آن پی برد: «در آغاز خداوند آسمان و زمین را آفرید» (سفر پیدایش ۱: ۱)، آگوستین معتقد است که آفرینش فرشتگان در واژه آسمان نهفته است، زیرا آسمان حاوی همه موجوداتی است که در آن ساکن‌اند و یا حداقل به آنها اشاره دارد؛

این بحث در ادامه با آیه سوم تکمیل می‌شود آنجا که خداوند می‌فرماید: «نور موجود شود» (سفر پیدایش ۱: ۳) (Fiat Lux). به اعتقاد آگوستین این آیه اشاره مستقیم به آفرینش فرشتگان دارد، البته او می‌پذیرد که این اشاره‌ای کوتاه است اما با این حال بهترین گزینه محسوب می‌شود (Augustine, 2002: i, 21). زیرا مسأله فرشتگان «بسیار انتزاعی و برای حدس و گمان انسان غیر قابل درک است» (Ibid: i, 7). او در این نکته در حال تأیید و تأکید بر آن چیزی است که در اعتقادنامه نیقیه بیان شده است، به این معنا که این آیه «همه چیزهای دیدنی و نادیدنی» را در بر می‌گیرد و منظور از آن همه موجودات و تمام آفرینش است (Catechism of the Catholic Church, 2004: 126). وی در رساله درباره سفر پیدایش علیه مانویان نیز می‌گوید: آیه «آسمان و زمین» (سفر پیدایش ۱: ۱) به معنای کل موجودات قابل رؤیت است و آیه «اشیای سبز و خوراکی زمین» به معنی موجودات نامرئی است (آگوستین، ۱۳۹۹: ۱۰۴).

فرشتگان و نقش آنها در آفرینش

به زعم آگوستین، فرشتگان در آفرینش نقشی کلیدی دارند. وی بخش مهمی از کتاب هشتم معنای لفظی سفر پیدایش (Augustine, 2002: vii17-18, 21) را صرف بحث در مورد چگونگی همکاری اراده انسانی و فرشته‌وار با خداوند در آفرینش می‌کند؛ اگرچه با مراجعه به متن این اثر، به طور دقیق نقش خاص و عملی که فرشتگان در آفرینش انجام می‌دهند مشخص نمی‌شود با این حال به اعتقاد آگوستین فرشتگان یقیناً در آفرینش شرکت می‌کنند، اما مستقلاً توانایی آفرینش هیچ چیزی را ندارند:

«اکنون فرشتگان قادر به آفرینش هیچ طبیعتی نیستند، تنها و یگانه خالق هر طبیعتی که شما دوست دارید، بزرگ و کوچک، فقط خداوند است» (Ibid: ix.26).

او همکاری فرشتگان با خداوند را به وسیله سخن پولس در آیه ۳ از فصل ۷ رساله اول به کورنتیان در قالب تمثیل کشاورزی در درباره تثلیث (Ibid, 1991: 3.3-13) طرح می‌کند. پولس می‌گوید: «نه کارنده کسی است و نه آبیاری کننده، بلکه فقط خدا که رویاننده است آن را می‌کارد و آبیاری می‌کند». همانطور که گفته شد آگوستین اظهار عقیده محکمی درباره آنچه می‌توان گفت فرشتگان انجام داده‌اند، نمی‌کند. وی این سکوت را در دو جا چنین توجیه می‌کند: الف) در رساله

درباره معنای لفظی سفر پیدایش بیان می‌کند همانطور که ما از چگونگی پیوند یافتن دو گیاه از یکدیگر بی‌اطلاعیم، همین‌گونه «از نحوه خدمت فرشتگان به خداوند در فعل آفرینش بی‌خبریم» (Ibid, 2002: ix.29). (ب) در کتاب ۱۲ از شهر خدا می‌گوید:

«از این رو من نمی‌دانم فرشتگان که خودشان در ابتدا آفریده شده‌اند، برای آفرینش سایر چیزها چه نوع کمکی به آفریدگار کرده‌اند. من نمی‌توانم چیزی را که از توان آنها بیرون است به آنها نسبت دهم و نباید توانایی موجودشان را انکار کنم. ولی با اجازه خود آنان، عمل آفرینش و ابداع همه مخلوقات را به خدایی نسبت می‌دهم که خود آنان وجودشان را با سپاسگزاری به او نسبت می‌دهند. ما باغبانان را آفریدگار میوه‌هایشان نمی‌نامیم» (Ibid, 1890: xii.25).

آگوستین تمایل ندارد هیچ مطلب خطا و غیرواقعی درباره توانایی فرشتگان طرح کند، لذا تنها این نکته یقینی را بیان می‌کند که آنان خلق نمی‌کنند، بلکه به نوعی کمک می‌کنند. علاوه بر این در رساله درباره معنای لفظی سفر پیدایش دقت زیادی به خرج می‌دهد تا مبدا ارواح فرشتگان به عنوان مبدأ برای ارواح انسانی پنداشته شوند (Ibid, 2002: viii, 34). به نظر می‌رسد او این موضع را بنا بر آنچه که در شهر خدا می‌گوید در مقابل افلاطونیان طرح کرده است، زیرا بنا بر گزارش آگوستین، افلاطونیان تمایل دارند آفرینش بدن یا بخش فانی آفرینش را به گردن خدایان فروتری بیندازند که بوسیله دمیورژ هستی یافته‌اند (Ibid, 1890: xii.26) در نتیجه می‌توان گفت آگوستین شاهدهی از کتاب مقدس برای کمک فرشتگان به خداوند در امر آفرینش نقل نمی‌کند، بلکه به نظر می‌رسد چنین نقشی برای فرشتگان در اندیشه نویسندگان باستان امری بدیهی بوده است و نیازی به گواه ندارد (کلاین، ۱۳۹۹: ۶۸).

فرشتگان و تاریخ نجات

فرشتگان در عهد عتیق

نقش فرشتگان در نجات را باید ابتدا در عهد عتیق پی گرفت. در عهد عتیق فرشتگان در مقام تجلی خداوند یا خدانمود ظاهر شده و از این طریق نجات را طراحی می‌کنند. در آثار آگوستین در این خصوص دو مورد بیان شده است: الف) داستان سه مرد از بلوطستان‌های مامره (The Oak

Augustine,) (of Mamre (Augustine, 1991: ii.21)؛ ب) حکایت موسی و بوتله شور (Augustine, 2009: 38). آگوستین در توضیح این دو مورد بر سه نکته تأکید می‌کند:

الف: تمام این خدانمودها بوسیله فرشتگان اجرا شده و این فرشتگان بودند که بر ابراهیم ظاهر شدند و نیز آنکس که با موسی سخن گفت، فرشته بود (Kari, 2011: 171-175). این واقعیت که گاه گوینده، خدا نامیده می‌شود و گاه فرشته، امر عجیبی نیست؛ زیرا کتاب مقدس به سخن گفتن خداوند از زبان پیامبران اشاره‌های فراوانی دارد که نمونه‌ای از آن ذکر می‌شود. آگوستین این مطلب را در قالب سخن گفتن اشعیای نبی بیان می‌کند: «اگر او [خداوند] آماده زیستن و سخن گفتن در یک انسان گشت، به گونه‌ای که وقتی پیامبر این سخن را می‌گوید که «خداوند فرمود»، چه مقدار بیشتر از طریق فرشته است؟ و وقتی می‌گوید: «خداوند از طریق اشعیا گفت»، اشعیا چه بود؟ آیا او انسانی نبود که مانند همه ما گوستی به تن داشت، از پدر و مادری مانند همه ما متولد گشت؟ و سخن می‌گوید و به هنگام خواندن سخنان او چه می‌گوییم؟ «پس خدا گفت». پس اگر او اشعیا بود، چگونه می‌توانست خدا باشد، جز اینکه خدا از طریق اشعیا باشد؟ لذا در اینجا هنگامی که فرشته سخن می‌گوید گفته می‌شود خدا سخن می‌گوید. چگونه است اگر نه به این دلیل که خداوند از طریق فرشته سخن می‌گوید» (Augustine, 2005: 6, 3).

به نظر می‌رسد استناد او برای این تحلیل، فصل اول رساله به عبرانیان است. وی در شرح بر رساله به غلاطیان تا آنجا پیش می‌رود که می‌گوید: «از طریق فرشتگان بود که تمام عهد عتیق اجرا گشت» (Ibid, 2003: 24.159). البته همانطور که آگوستین درباره ابدان فرشتگان سکوت می‌کند، درباره اینکه چگونه فرشتگان خدانمود می‌شوند نیز مطلبی را ارائه نمی‌دهد؛ اما می‌توان گفت فرشتگان از آنجا که بر ابدانشان تسلط دارند (Ibid, 1991: iii, 5) می‌توانند به هر شکلی درآیند. او در معنای لفظی سفر پیدایش اعتراف می‌کند از آنجا که با فرشتگان تماس مستقیمی نداشته است، لذا تلاش برای پاسخ به اینکه چرا و چگونه یک فرشته به گونه‌ای معین تجلی می‌کند را غیرممکن می‌پندارد (Ibid, 2002: xii, 48).

ب- نکته دوم این است که بنابر سخنان آگوستین، می‌توان بر این مسأله که در این حکایات از فرشتگان با عنوان خدا یا خداوندگار یاد شده است، محملی صحیح در نظر

گرفت. این محمل عبارت است از "in persona Dei" یعنی در شخص خدا. او تبیین دقیقی از این عبارت ارائه نمی‌دهد؛ اما به نظر می‌رسد منظور او آن است که از آنجا که فرشتگان وظیفه‌ای را که بر عهده خداوند است از سوی او انجام می‌دهند، پس می‌توان گفت فعلی خداگونه انجام داده اند و لذا مجازاً به آنها در عهد عتیق خدا اطلاق شده است. شاهد بر این تحلیل، سخنی است که آگوستین در وصف فرشتگان سدوم می‌گوید: «خدا در آنها بود، همانگونه که می‌خواست در پیامبران باشد» (Ibid, 1991: iii, 48).

ج- این خدانمودها اصلاً از سوی مسیح نیستند؛ زیرا عهد جدید بوسیله او نازل شده است و اگر مسیح در عهد عتیق در قالب فرشتگان تجلی کرده باشد در این صورت مسیح اعتبار خود را از دست خواهد داد (Ibid, ii: 12, ii: 20)؛ زیرا اولاً از مقام خود به مقام فرشتگان تنزل می‌کند در حالی که بر اساس کتاب مقدس فرشتگان خادمین او محسوب شده (رک: رساله به عبرانیان ۱: ۸) و از او فرمانبرداری می‌کنند؛ و ثانیاً فرشتگان مأمور به پرستش مسیح هستند (همان ۲: ۵). در نتیجه مسیح در قالب هیچ فرشته‌ای ظاهر نشده است.

اکنون لازم است در ادامه به بررسی مأموریت فرشتگان در پیوند با مسأله نجات در اندیشه آگوستین بپردازیم.

کارکردهای فرشتگان در پیوند با مسأله نجات

شاهدان و گواهان

به نظر می‌رسد به دو جهت فرشتگان در مرحله اول به عنوان شاهدانی برای آفرینش در نظر گرفته شده‌اند: الف- تا بدانند که مخلوق هستند و نه خالق؛ ب- و این شهادت را برای بشر در قالب کتاب مقدس شرح و گواهی دهند.

به زعم آگوستین فرشتگان با شاهد بودن خود به این نکته کلیدی دست می‌یابند که برپایی این نظام تنها بوسیله خداوند صورت گرفته است و آنها چیزی جز موجودات مخلوق خدا نیستند؛ ثمره این مسأله را می‌توان در پرستش و ستایش دید؛ زیرا فرشتگان شاهد شکوه و جلال خداوند هستند. این همان نکته‌ای است که پیوندی عمیق و اساسی با سقوط برخی از فرشتگان می‌یابد؛ زیرا برخی از فرشتگان بنا بر تمایل و محبت درونی خود، از قبول جایگاه خود در نظام آفرینش سرباز زده و به جای جهت دادن اراده‌شان به سوی اراده خداوند، آن را به سوی محبت و اراده خود سوق

دادند و بدین ترتیب شکافی بزرگ را در بین فرشتگان بوجود آوردند که منجر به شکل‌گیری شهر خدا و شهر زمینی شد (Ibid, 1890: xiii.326). ثمره این رویگردانی برای آنان عبارت است از عدم مشاهده امر آفرینش در ادامه. علاوه بر این، اگرچه فرشتگان «شاهدان عینی» آفرینش‌اند، اما هنوز هم شاهد آفرینشی هستند که در حال ظهور است و این نکته‌ای است که اهمیت فرشتگان را برای انتقال وقایع آفرینش به موسی و پس از او یعنی عیسی نشان می‌دهد (Bauckham, 2007: 93-113). بوخهام معتقد است شهادت شاهدان عینی، مشخصه تاریخ نگاری باستان است (Ibid: 19-20) و لذا جالب است که آگوستین برای معنابخشی کاملاً تاریخی و ظاهری به سفر پیدایش، به ایده فرشتگان متوسل می‌شود. دیدگاه آگوستین حاکی از آن است که از همان ابتدا، شهادت شاهد نکته‌ای دقیق در متن کتاب مقدس بوده است. در واقع حتی اینطور نیست که فرشتگان تنها در امر آفرینش شاهد باشند، بلکه ساختار آفرینش به گونه‌ای است که فرشتگان شاهد آن هستند. این نکته می‌تواند به این معنی باشد که خداوند همواره به گونه‌ای عمل می‌کند که بوسیله مخلوقات مورد شهود قرار گیرد؛ نیز شاهد بودن فرشتگان در آفرینش ضامن صحت و انتقال آن مشهودات به موسی در فصل اول سفر پیدایش است و همچنین نشانگر مفهوم سنت [انتقال مشهودات] در انکشاف خداوند در کتاب مقدس؛ زیرا این شاهدان عینی هستند که وقایع آفرینش و تاریخی را در اختیار داشته و به صاحبان عهدین انتقال داده‌اند (Ibid).

بنیانگذاران شهر خدا

شکافی که شیطان و فرشتگانش در طبقه فرشتگان پدید آوردند، سبب شد طبقه‌ای از آنان که به خداوند محبت کامل داشتند، اراده خود را به سوی اراده خداوند جهت داده و شهر خدا را بوجود آورند. از سوی دیگر شیطان و فرشتگانش نیز باعث به وجود آمدن طبقه‌ای از موجودات به نام اهریمنان شده و شهر زمینی را رقم زدند (O'Daly, 1999: 326-328). بنا به اعتقاد آگوستین اگر فرشتگان به محبتی که خداوند در درونشان نهاده، پایبند باشند یقیناً در گروه فرشتگان نیک جای می‌گیرند و اگر از این محبت رویگردان شوند در پرتگاه شرارت سقوط می‌کنند (Augustine, 1890: 326). این اهریمنان سه ویژگی قابل تأمل دارند: تکبر، فریبکاری، حسادت؛ و در بین این سه صفت، آنچه سبب سقوط آنان گردید، تکبر بود:

«آن مقام رفیع ازلیت را با تکبر شدید و آن حقیقت بسیار مسلم را با مکر باطل و آن وحدت محبت آفرین را با شقاق فتنه‌گرا معاوضه کردند» (Ibid).

بنابر این رویکرد آگوستین، می‌توان گفت اگر فرشتگان نیک در مقابل فرشتگان شرور، شهر خدا را بنا نمی‌نهادند، یقیناً سعادت را که مسیح قصد داشت با فدیة برای بشر به ارمغان آورد، هیچ‌گاه رقم نمی‌خورد؛ زیرا وجود شهر خدا پیش شرط دعوت و نجات بشریت است. پس شهر خدا عامل اصلی و کلیدی الهیات آگوستین برای نجات نهایی است و عاملین آن فرشتگان هستند نه مسیح (مرادی و سالم، ۱۳۹۸). به نظر نویسندگان این نکته که فرشتگان بنیانگذاران شهر خدا هستند باید به دقت در فرآیند نجات در نظر گرفته شود زیرا:

الف- آگوستین نظام نجات را کاملاً معطوف به شهر خدا می‌داند و مسیحیان را زائرانی می‌داند که باید به سوی آن حرکت کنند (Augustine, 1890: xii, 329-339).

ب- از سوی دیگر اولین شکاف در اراده که مبنای شهر خدا و شهر زمینی قرار گرفت، عبارت از شکاف در اراده فرشتگان بود (Ibid: 333).

ج- شکاف در اراده باعث شکل‌گیری دو طبقه متفاوت در فرشتگان گردید: فرشتگان نیک و فرشتگان شرور. آنچه باعث انحراف در اراده و سقوط در گناه برای انسان شد عبارت از پیروی از دعوت شیطان برای نزدیک شدن به درخت ممنوعه بود. و این گناه نسل در نسل به همه انسان‌ها سرایت کرد و مسیح به عنوان فدیة برای رفع این نفرین به صلیب کشیده شد (آگوستین، ۱۳۹۹: ۱۲۲).

طبق این مقدمات می‌توان گفت اگر شکافی در اراده فرشتگان رخ نمی‌داد امری به نام شهر خدا شکل نمی‌گرفت و در ادامه نیز انحراف اراده شیطان باعث انحراف اراده آدم و حوا نمی‌شد و گناه به سایرین نیز انتقال نمی‌یافت. در نتیجه نیازی به فدیة نبود و نجات دیگر معنا نمی‌یافت. پس فرشتگان در کنار مسیح نقش عاملان نجات را ایفا می‌کنند؛ به این ترتیب که آنها بنیان نجات را با شهر خدا بنا می‌کنند، و مسیح نیز با تصلیب خود، فرآیند نجات را محقق می‌سازد. پس می‌توان فرآیند نجات را حاصل همکاری فرشتگان و مسیح با یکدیگر دانست.

بشارت به مسیح

به باور آگوستین، فرشتگان در بشارت به مسیح نقش عمده‌ای دارند؛ زیرا آنان در حالت خلسه‌ای که به آدم دست داد و طی آن حوا آفریده-شد(پیدایش ۲: ۲۲-۲۳)، مسیح و مجدش را به او نشان دادند. گواه او برای این اعتقاد مزبور ۱۷: ۷۳ است که اینگونه می‌سراید: «تا آنکه به قدس خدا داخل شدم؛ آنگاه سرانجام ایشان را دریافتم». او اشاره این آیه را به آدم می‌داند، زیرا همانطور که آدم از خلسه خارج شد و نام حوا را «زن» نهاد، حاکی از آن است که در این خلسه اموری بر وی از جمله تجسد یافتن خداوند مکشوف گشته و انجمن فرشتگان در ملکوت، این امور را بر وی مکشوف کرده‌اند:

«بذرِ وعده داده شده توسط فرشتگان در دست ایشان سامان یافت، و این امر در عالم طبیعت به گونه معجزه‌آسایی انجام گرفت تا اعلامی باشد برای ظهور آن بذر از سوی انجمن فرشته‌وار» (Augustine, 2002: ix, 3).

به زعم آگوستین، فرشتگان از آنجا که شاهدان آفرینش بوده‌اند، مبشرین به مسیح نیز محسوب می‌شوند؛ زیرا بذر به آنان واگذار شد تا آن را به سرانجام رسانده و مقدمات حضور وی را مهیا سازند. آگوستین مفهوم بذر را وامدار پولس است، آنجا که در رساله به غلاطیان ۱۹: ۳ می‌گوید: «بذری که به واسطه فرشتگان مقرر گشت». آگوستین نیز در شهر خدا با توجه به همین آیه می‌گوید: «...این است» بذری که به وسیله فرشتگان مقرر گردید؛ «به فرشتگانی که خدمتگزاری‌شان شریعتی را به ما داد که به پرستش خدای یگانه امر می‌کرد و وعده آمدن واسطه را می‌داد» (Ibid, 1890: 24, x). از همین روی می‌توان گفت فرشتگان اولین مبشرین به مسیح و نیز مهیا کنندگان ظهور وی بوده‌اند.

آگوستین همچنین رویای یعقوب نبی را که در آن نردبانی دید که فرشتگان از آن بالا و پایین می‌روند به بشارت به مسیح تفسیر می‌کند. بر اساس سفر پیدایش ۲۸: ۱۰، هنگامی که یعقوب رهسپار حران شد در بین راه به مکانی رسید و شب را در آنجا سپری کرد و در رؤیا این گونه دید: «اینک نردبانی بر زمین برپا گشته بود که سر آن به آسمان می‌رسید، و فرشتگان خدا از آن بالا و پایین می‌رفتند!» (پیدایش ۲۸: ۱۰-۱۳).

آگوستین در رساله مفصل علیه فاوستوس «contra faustum» می‌گوید:

«آنان [فرشتگان] هنگامی که از عالم آفرینش بالا می‌روند، صعود می‌کنند تا عالی‌ترین عظمت ذات الهی مسیح را توصیف کنند که در آغاز خدا با خدا است و همه چیز توسط او ساخته شده است. آنان نزول اجلال می‌کنند تا از خلق او از یک زن، تحت شریعت سخن گویند. مسیح نردبانی است از زمین به آسمان یا از امور ناسوتی به روحانی» (Augustine, 2007: 12, 26).

بنابراین تفسیر آگوستین، باید گفت این مسیح است که هم خدا است و هم انسان «خداوندگار- Dominus»، به عبارتی او خداوندگاری است که نردبانی بوجود می‌آورد تا فرشتگان نیک از آن بالا و پایین روند و این گونه است که فرشتگان بوسیله مسیح واسطه ارتباط بین انسان‌ها و خداوند می‌شوند. شاهد این امر آن است که آگوستین در کتاب رسالتی درباره انجیل یوحنا بر این اعتقاد اصرار می‌ورزد که فرشتگان مأموریت خود را از مسیح دریافت می‌کنند (Augustine, 2009: 24, 7). بنابراین رفت و آمد فرشتگان حکایت از بشارت به مسیح و جلال او داشته و در عین حال این مسیح است که نردبان را بوجود می‌آورد تا فرشتگان بشارت وی را به یعقوب نشان دهند.

فرشتگان و نبرد معنوی

از نظر آگوستین، فرشتگان در نبرد معنوی که عبارت است از نبرد مسیحیان و مؤمنین با وساوس روزانه ناشی از ابلیس و فرشتگانش، نقشی بسیار مهم ایفا می‌کنند. او در شرح بر مزمور ۹۵ (یا در برخی نسخ مزامیر، ۹۴) که صاحب مزمور از خداوند برای نجات از دست دشمنانش درخواست کمک می‌کند، می‌گوید این دشمنان: «شیطان و فرشتگانش هستند که پیوسته روزانه علیه ما قیام کرده و سعی می‌کنند ما را در ضعف و شکنندگی خودمان فریب دهند...». برای بررسی این بخش به شروع بر مزامیر مراجعه می‌کنیم. این نکته را باید تذکر داد که آگوستین به ندرت از نبرد مستقیم فرشتگان با شیطان و یارانش سخن می‌گوید؛ بلکه به زعم او فرشتگان برای ما چشم‌اندازی از وضعیت میدان نبرد معنوی فراهم می‌کنند تا چگونگی پیروزی را برای ما آشکار سازند (کلاین، ۱۳۹۹: ۱۹۶-۱۹۸) این آشکارسازی نجات در پرتو فرشتگان را می‌توان در دو مورد این گونه طرح کرد:

الف. غلبه بر شیطان از طریق پرستش خداوند

مورد اول به تفسیر آگوستین از دو مزمور ۱۵: ۱ باز می‌گردد: «پروردگارا! کیست که در خیمه‌ات ساکن شود» به زعم وی هر جا اشاره به واژه «خیمه» «tabernaculum» شده باشد، باید آن را اشاره به نبرد با شیطان دانست. او معتقد است «خیمه» اشاره به صاحب خیمه دارد و صاحب خیمه یعنی سربازان «contubernales» و یا کسانی که در حالت نبرد هستند، و مراد همان مسیحیان است. نیز کارایی خیمه عبارت است از محلی برای استراحت و تجدید قوا؛ یعنی جایی که ما ایمان خود را علیه دشمن - ابلیس و فرشتگانش - قوی‌تر کرده و بازیابی می‌کنیم (Augustine, 2000: 14, 1). به نظر می‌رسد آگوستین این نگاه را از پولس کسب کرده باشد، آنجا که می‌گوید: «نبرد ما علیه گوشت و خون نیست بلکه علیه شیطان است» (۱ کورن: ۱۰: ۴). البته ترجمه آیه براساس نقل آگوستین است و اندک تفاوتی با متن کتاب مقدس دارد (Ibid, 2009: 55, 4); نیز مزمور ۱۴۰: «ای پیهوه! مرا از آزار دهندگانم [دشمنان] در امان دار و برهان. مبدا او هرگز مانند شیر روح مرا چاک کند». این دو برای آگوستین حکایت از آن دارد که یک فرد مسیحی دائماً در حال نبرد معنوی با شیطان است، شیطانی که دائماً در پی اوست و در صورتی که در خیمه خدا ساکن نشود و ایمان خود را قوی نکند، شیطان او را می‌رباید (ibid: 7, 2) و در «چنگال دشمن خویش» (Ibid: 9, 8) اسیر می‌شود. آگوستین معتقد است این نبرد به طور ویژه در برابر غرور و اعمال فاسد است.

از نظر آگوستین شیطان از طریق وسوسه عمل کرده و در ذهن مؤمنین امیال خاصی را القا و پردازش می‌کند تا آنان را از مسیر صحیح منحرف کند: «مار هرگز از نجوای وسوسش برای اغوای شما به سوی رذیلت ملول نمی‌شود» (Ibid. 93, 20) و «از طریق وسوس مسموم تا آنجا که ما امیدمان را از دست دهیم» (Ibid. 3, 10) فعالیت می‌کند. آگوستین اغلب از وسوسه همچون حرص، طمع و امنیت به عنوان نمونه‌هایی از القائات مدام شیطان استفاده می‌کند (Ibid. 40, 3-4) و ما را از اینکه از این وسوس پیروی کنیم برحذر می‌دارد: «هنگامی که بگذارید میل‌تان شما را رهبری کند، به شیطان برگ برنده‌اش را داده‌اید» (Ibid. 139, 12). می‌بینیم که او اصرار دارد همه وسوس را تابع غرور قرار دهد؛ به عبارتی تمایل ما به حرص یا هرگونه رفتار گناه‌آلود، ناشی از تمایل به داشتن چیزهایی است که فقط به خدا تعلق دارند.

آگوستین معتقد است یگانه راه مقابله با این تکبر، توکل بر خداوند است؛ به این معنا که سپردن خویش به رحمت خداوند و تاسی به مسیح، نیازمند فروتنی است که خود، درمان تکبر است. کسانی که مشتاق به «فقیر شدن هستند» (مزمور ۷۱: ۱۲) یعنی از تکبرشان رها شده و نیازشان به قدرت خداوند را تأیید کنند، اینان کسانی هستند که از پیروزی مسیح بر شیطان سود می‌برند.

اکنون سوال آن است نقش فرشتگان در این بین چیست؟ آنچه از منظومه فکری آگوستین برمی‌آید آن است که از آنجا که فرشتگان صرفاً خداوند را می‌پرستند و از شیطان و میلش به غرور روی گردانند، با این عمل به انسان‌ها پیام می‌دهند تنها راه نجات از شر شیطان، روی آوردن به پرستش خداوند به طور مطلق است؛ به این معنا که با قلب و عمل خود به طور کامل خداوند را پرستش کرده و هرگز اراده خداوند را کنار نگذاشته و به سوی اراده خود نرویم که در این صورت رستگار گشته و ساکن شهر خدا می‌شویم؛ در غیر این صورت پیرو شیطان شده و در شهر زمینی او ساکن می‌شویم.

به اعتقاد آگوستین قوی‌ترین سلاح، دعا و اعمال دینی‌ای است که فرشتگان با الهام و یا تجسم، به قلب نویسندگان کتاب مقدس الهام کرده‌اند (Wiebe, 2015: 4). دعا عبارت است از اعتماد ما به خداوند برای مقاومت علیه وسوسه و ایستادگی در محبت دشمنان مان. به عبارتی آگوستین دعا را عاملی برای دوست داشتن دشمنان می‌داند زیرا به زعم او باعث می‌شود که هدایت شوند: «توجه کنیم چگونه می‌توانیم خداوند را با دعا خشنود سازیم و به‌ویژه دعا کنیم تا آزاردهندگان ما، به سلامت معنوی و عدالت بازگردند...» (Augustine, 2000: 34, 2-3)؛ نتیجه آنکه برای غلبه بر شیطان باید از تکبر دست برداشته و به پرستش خداوند روی آوریم و برای این امر دعا بهترین وسیله محسوب می‌شود که فرشتگان آن را به ما آموخته‌اند.

به نظر می‌رسد علت تأکید آگوستین بر دعا به عنوان کلید پرستش خداوند، تأکید بر این نکته است که شیاطین برای ارتباط با انسان‌ها و گمراه کردن آنان از اوراد، ادعیه و نمادهای خاصی بهره می‌گیرند که نام آنها را سحر می‌گذارد (Ibid, 1890: x.19)؛ وی بر این باور است که سحر «سرگرمی شیاطین» (Ibid, x: 12) بوده و توسط آنان اختراع شده است (Ibid, xxi: 22) و همین نکته را می‌توان به عنوان تمسخری نسبت به نظام پرستش خداوند در قالب دعا به حساب آورد، یعنی شیاطین با وضع نظام سحر، نظام دعای مومنین را مسخره کرده و بی‌ارزش جلوه می‌دهند. به زعم آگوستین، شیاطین میل شدیدی برای پرستیده شدن توسط انسان دارند و این میل

همان تکبر آنان نسبت به خداوند است. در این راستا آنان با دانش فاقد تقوای خود سعی در ترتیب و آموزش نظامی از نمادها و کلمات برای انسان‌ها هستند تا بتوانند کارهای شگفتی ظاهر ساخته و این‌گونه آنان را به پرستش خود مایل سازند (Ibid: 6). آگوستین تمایل پیدا کردن و جلب شدن انسان‌ها به شیاطین را این‌گونه یاد می‌کند: «قبل از هر چیز آنان را با مهارت‌های هوشمندانه خودشان فریب می‌دهند؛ به این شیوه که دل انسان‌ها را با زهری می‌آلایند یا این که خود را دوست آنان نشان می‌دهند تا اندکی از آنان را شاگرد خود سازند و آغاز سحر از اینجاست...» (Ibid)؛ در مقابل، فرشتگان نیز دانشی درباره امور مادی و گذرا دارند و البته ایمن‌تر؛ زیرا آن را به وسیله کلمه [یعنی مسیح] می‌دانند، اما آنان این منبع را حفظ می‌کنند و از آن نه برای ترساندن انسان‌ها و نه برای جلب آنان به پرستش خودشان استفاده می‌کنند، بلکه فقط ما را به سوی خداوند فرا می‌خوانند.

ب) حفظ ما از شیطان و ریشخند کردن شیطان

آگوستین تنها یک بار در شروح بر مزامیر به حمایت فرشتگان از انسان‌ها به طور واضح اشاره کرده و می‌گوید ما در حال تبدیل شدن به فرشتگان خداوند هستیم، اما تا آن زمان «فرشتگانی هستند که می‌توانند اژدها را دور کرده و از صدمه زدن به شما جلوگیری کنند» (Augustine, 2000: 103, 4-6). وی معتقد است فرشتگان با تمسخر شیطان به نوعی ما را از او محافظت می‌کنند اما معلوم نیست این محافظت چگونه است! به نظر می‌رسد او این اعتقاد را از کتاب ایوب و فصول ۴۰: ۱۴ و ۴۱: ۲۴ اقتباس کرده باشد که به ترتیب عبارتند از:

الف) «این آغاز آفرینش خداوند است [یعنی آفرینش شیطان] که سرگرمی برای فرشتگانش باشد».

ب) «چیزی شبیه او نیست بر زمین که باعث ریشخند فرشتگانم شود».

بنابراین آیات، آگوستین متوجه می‌شود فرشتگان مأمورند تا در زمان حاضر شیطان را ریشخند کنند و خداوند این مأموریت را بر عهده آنان نهاده است (Ibid: 9, 4). او این تمسخر را به شکست شیطان در برنامه‌های خود تفسیر می‌کند، به عبارتی هنگامی که حملات او در ما مؤثر نبوده و باعث نابودی ما نشود، همین امر ریشخند شیطان به حساب می‌آید و در این بین فرشتگان سعی در دفع وساوس او از ما کرده و بدین‌گونه زمینه نجات ما را مهیا سازند (Ibid, 2002: xi, 29).

علاوه بر این، او هیچ تصویر نظامی از فرشتگان که در حال نبرد با شیطان و فرشتگانش باشند ارائه نمی‌دهد. با این حال در کتاب درباره لفظ و معنی «On the Spirit and the Letter» می‌گوید فرشتگان قادر به نبردند، اما در نبرد مسیح علیه شیطان، مطابق متی ۲۶: ۵۳ [همچنین دوازده فوج از فرشتگان می‌توانند برای مسیح بجنگند و او را از رنج نجات دهند] مجاز به دخالت نیستند (Augustine, 1997: i). او در شرح بر مزمور ۱۱۷ روش دیگر فرشتگان برای کمک به انسان‌ها را محبت اعلام کرده و معتقد است خداوند این محبت را در آنان به ودیعت نهاده تا به ما کمک کنند: «باید بخاطر داشته‌باشیم که خدایی که آنان را نیک آفرید، از طریق وساطت آنان به ما کمک می‌کند» (Ibid, 2002: 117, 5).

جایگاه نجات بخشی مسیح

شایسته است در این مرحله به نگاه آگوستین به مسیح به عنوان ناجی بپردازیم. نکته اولی که باید به آن توجه کرد آن است که سراسر نظام الهیاتی آگوستین، نظامی با هدف نجات بر محور فیض است (مک‌گراث، ۱۳۹۱: ۶۷۷-۶۸۸) که آغازگر آن کتاب مقدس است (همو، ۱۳۸۵: ۱۳۲). آگوستین معتقد است گناه اولیه به همه ابناء آدم و حوا منتقل شده (Augustine, 1890: xiii, 14) و باعث ضعف اراده آنان شده است، به گونه‌ای که انسان‌ها به تنهایی و با صرف اراده خود قادر به نجات یافتن نیستند: «بدین گونه بر اثر سوء استفاده از اختیار، سلسله‌ای از نکبت‌ها پدید آمد که نژاد انسان را از اصل تباه کرد و از ریشه فاسد ساخت» (Ibid). به نظر می‌رسد تکیه و تأکید آگوستین بر فیض به خاطر این آیه است: «شما بدون من قادر به انجام هیچ کاری نیستید» (یوحنا: ۵: ۱۵). همچنین او با توجه به این آیه از یوحنا: «و کلام، انسان خاکی شد و در میان ما مسکن گزید» (همان ۱: ۱۴) در رسالتی درباره انجیل یوحنا بیان می‌کند که خداوند با پذیرش پیکر در میان بشر جای گرفت تا با پیکرش، پیکر بشر، و با مرگش، مرگ بشر را درمان کند (Augustine, 2009: 3). از سخنان آگوستین برمی‌آید که گناه اولیه پیامدهای شومی برای انسان به بار آورد که عبارتند از: الف- مرگ (آگوستین، ۱۳۸۵: باب ۲۷، ۲): آگوستین از مرگ با عنوان شرّ اعلی که در برابر آن خیر اعلی است یاد می‌کند که آن عبارت است از زندگی ابدی‌ای که به وسیله گناه از دست رفت (Augustine, 1890: xi, 12): مرادی و سفیدخوش، ۱۳۹۴).

ب- کم شدن ظهور قدیسان؛ کسانی که بالاترین سعادت را حتی نسبت به فرشتگان دارند (Ibid: xiv, 10).

ج- نقصان یافتن مرتبه وجودی؛ از نظر آگوستین هنگامی که انسان رو به سوی خدا داشت، مرتبه وجودی بالایی داشت، و اما با دوری از اعتماد به خدا و روی آوردن به نفس خود، دچار تنزل شد (Ibid: 13).

بدین ترتیب آگوستین معتقد است که تنها به وسیله فیض مسیح، بشر می‌تواند از پیامدهای شوم گناه اولیه رها شود:

«و کسی نمی‌تواند از این جهنم روی زمین رهایی یابد، مگر با فیض منجی و خداوند و خدای ما مسیح، و همین نام «عیسی» که به معنای «منجی» است، این حقیقت را اثبات می‌کند» (Ibid: xxi, 22).

او صراحتاً بیان می‌کند اگر نجات توسط فیض صورت نگیرد، وارد شر ابدی می‌شویم (Ibid). با این حال به نظر می‌رسد تناقضی در سخنان او به چشم می‌خورد: وی در رساله درباره طبیعت و فیض بر این نظر است که فیض را بدین دلیل فیض می‌گویند که رایگان است^۵ و به همه تعلق می‌گیرد: «این فیض مسیح، بدون آن، نه کودکان و نه بزرگان نمی‌توانند نجات یابند. و [این فیض] نه به خاطر ارزش است، بلکه رایگان است و از این روی فیض نامیده شده است» (Agostino, 1950: 499)؛ اما در شهر خدا (Augustine, 1890: xiv, 13) فیض را به قدیسان اختصاص می‌دهد که به نظر می‌رسد این مسأله با فیض بودن فیض در تناقض باشد. به هر روی، سخنان آگوستین درباره فیض ابهام داشته و نتیجه‌ای قطعی نمیتوان از آن گرفت و تنها نتیجه قطعی آن است که نجات بدون مسیح ممکن نیست.

۶,۱ نقش فرشتگان در پیوند با تجسد و جایگاه مسیح

همچنین باید گفت فرشتگان رسالت خود را از طریق مسیح دریافت کرده و از همان ابتدا به تجسد فرمان یافته بودند. به زعم آگوستین، چیزی وجود ندارد که فرشتگان آن را در ظهور عهد عتیق انجام دهند و آن امر در آماده سازی مستقیم برای تکمیل نقشه نجات خداوند در مسیح وجود نداشته باشد؛ در واقع آنها صرفاً زمانی را سپری نمی‌کنند تا آنکه مسیح بیاید و کل وحی را با خود

بیاورد. به طور کلی می‌توان گفت این امر برای آگوستین روشن و مسلم است که فرشتگان رسماً ظهور مسیح را که رسالت خاص آنهاست اعلام می‌کنند (Wiebe, 2015: 189)؛ برای مثال هنگامی که بنی‌اسرائیل شریعت را دریافت کردند این امر «به‌وسیله فرشتگان اعلام گشت، اما آمدن خداوند ما عیسی مسیح با استفاده از آن مهیا و پیشگویی شد، و او به عنوان کلمه خدا به شکلی شگفت‌انگیز و غیرقابل توصیف در فرشتگان بوسیله همان اعلام شریعتی که داده شده حضور داشت» (Augustine, 1991: iii, 26). در همین راستا آگوستین این سخن پولس «بذری که بواسطه فرشتگان مقرر گشت» (غلاطیان ۱۹: ۳) را به تجسد آینده مسیح تفسیر کرده و می‌گوید:

«ما انسان بودیم ولی عادل نبودیم، در حالی که در تجسد او طبیعت انسانی وجود داشت، ولی عادل و بی‌گناه بود. این است وساطتی که دست کمکش را به سوی افتادگان و از پا افتادگان دراز می‌کند. این است «بذری که بواسطه فرشتگان مقرر گشت»؛ به فرشتگانی که خدمت‌گزاری‌شان شریعتی را نیز به ما داد که به پرستش خدای یگانه امر می‌کرد و وعده آمدن واسطه را می‌داد» (Augustine, 1890: x, 24).

با توجه به مطالب پیش‌گفته می‌توان گفت تجسد یافتن مسیح با اعلام و زمینه‌چینی فرشتگان در عهد عتیق مهیا شده و فرشتگان از همان ابتدای آفرینش شاهد مسیح و جلال وی در ملکوت بوده‌اند. اکنون می‌توان قبل از نتیجه‌گیری مطالب بررسی شده را این‌گونه جمع‌بندی نمود:

الف- آگوستین واژه «فرشته» را عنوانی با بار معنایی وظیفه‌گرایانه و عمل‌گرایانه می‌داند نه ماهیت‌شناسانه. به زعم نویسندگان این تحلیلی که آگوستین با توجه به دو رویکرد ماهیت‌شناسانه و وظیفه‌گرایانه از واژه «فرشته» ارائه می‌دهد توجیه و ریشه‌شناسی اصیلی در کتاب مقدس ندارد. زیرا معلوم نیست که چرا او ماهیت فرشتگان را «روح» می‌داند. به نظر می‌رسد ضعف او در دستیابی به ماهیت فرشتگان سبب شده است تا وی ماهیت آنان را «روح» در نظر بگیرد.

ب- آفرینش فرشتگان در سفر پیدایش در ضمن آیه یکم با واژه «آسمان‌ها» مورد اشاره قرار گرفته است. این تفسیر آگوستین از واژه «آسمان‌ها» دقیق نیست، زیرا او در مقام تفسیر

- ظاهری آیه ابتدا باید آن را به معنای جمع واژه «آسمان» معنا کند نه اینکه با رویکرد تأویلی فرشتگان را داخل در معنای «آسمان‌ها» در نظر گیرد.
- ج- فرشتگان در آفرینش موجودات پس از خود شرکت کرده‌اند اما ما از کیفیت این مشارکت اطلاعی در دست نداریم.
- د- فرشتگان بنا بر گزارش عهد عتیق بر پیامبران تجلی کرده‌اند و از آنان با عنوان خدا یاد شده است.
- ه- مسیح هیچ گاه در قالب فرشته بر پیامبران یا مردم تجلی نکرده است زیرا این انگاره با کتاب مقدس سازگار نیست.
- و- کارکردهای فرشتگان در پیوند با مسأله نجات عبارتند از: شاهدان آفرینش، بنیانگذاران شهر خدا، بشارت به مسیح و شرکت در نبرد معنوی و کمک به مومنین علیه شیطان.
- ز- مسیح و فرشتگان دو عامل فرآیند نجات محسوب می‌شوند.

نتیجه

آگوستین در طرح نظام نجات با دو مؤلفه مواجه است: الف- مسیح ب- فرشتگان. او با توجه به آیات کتاب مقدس سعی دارد نشان دهد که فرشتگان مخلوقاتی هستند که به مسیح خدمت می‌کنند و مسیح هیچ نیازی به خدمت آنان نداشته و خدمات آنان صرفاً باعث بالارفتن رتبه خود آنان می‌گردد؛ به عبارتی مسیح یک تنه بار نجات بشر را به دوش می‌کشد. با این همه، نظام نجات آگوستین بر محور یگانه‌انگاری مسیح با توجه به نکات زیر متزلزل می‌شود:

الف) جایگاه فرشتگان به عنوان بنیانگذاران شهر خدا؛ زیرا اگر فرشتگان نبودند که شهر خدا را بنا نهند و در مقابلشان ابلیس شهر زمینی را بنا نهد، هیچ گاه زمینه‌ای برای نجات طرح نمی‌شد.

ب) فرشتگان از ابتدای آفرینش تا ظهور مسیح نقش پیام‌رسانان و انتقال دهندگان فیض مسیح را به بشر بر عهده داشته‌اند و اگر نمی‌بودند یقیناً بذر نجات نیز منتقل نمی‌شد.

ج) فرشتگان در نبرد معنوی مؤمنین به آنان کمک می‌کنند تا در برابر شیطان مقاومت کنند؛ به عبارتی فرشتگان نیز چون مؤمنین زائرانی هستند که با همدیگر این سفر دنیوی را به سوی شهر خدا طی می‌کنند.

طبق این مولفه‌ها نمی‌توان گفت که مسیح عامل اصلی و کافی برای نجات است، بلکه عامل لازم برای نجات است، زیرا بدون فرشتگان هیچ‌گاه آموزه نجات معنا و تحقق نمی‌یابد و این امر تنها با حضور برابر مسیح و فرشتگان در کنار یکدیگر معنا می‌یابد.

پی‌نوشت‌ها

- ^۱ خزعلی، مرضیه (۱۳۸۷) «بررسی ماهیت فرشتگان از دیدگاه ادیان الهی». فصلنامه علمی-پژوهشی/اندیشه نوین دینی، سال چهارم، شماره ۱۲: ۱۰۵-۱۳۶.
- ^۲ کبیری طامه، معصومه (۱۳۹۰) «عرفان دیونوسیوس: سلب‌گرایی و استعلاء». دو فصلنامه علمی-پژوهشی/ادیان، سال پنجم، شماره ۱۰: ۵۱-۶۸.
- ^۳ مرادی، علی؛ سالم، مریم (۱۳۹۸) «نقش ملائکه و شیاطین در شکل‌گیری مفهوم شهر خدا در اندیشه آگوستین». دو فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشنامه/ادیان، سال سیزدهم، شماره ۲۶: ۲۱۳-۲۳۵.
- ^۴ محسنی، زهرا (۱۳۹۶) جایگاه و کارکرد فرشتگان در دیانت مسیحی، تهران: مولی، ۱۳۹۶.
- ^۵ «مگر اینکه رحمت و فیض رایگانی وی (انسان) را آزاد کند» (Augustine, 1890: xxi, 12)

References

- Agostino (1950) *Tutte le Opere di Sant' Agostino*, pubblicato con la Chiesa Cattolica di Roma, Roma, Italia.
- Augustine (1890) *City of God*, Marcus Dods (trans.), edit. Philip Schaff, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, New York.
- Augustine (2003) *Commentary on Galatians: Introduction, Text, Translation and Notes (exp. Gal.)*. Oxford Early Christian Studies. Edit. Eric Plumer. Oxford: Oxford University Press.
- Augustine (2000) *Expositions of the Psalms (en. Ps.)*, Vol. 1- 6. Trans. Maria Boulding, New York: New City Press.
- Augustine (2009) *Homilies on the Gospel of John (Jo. ev. tr.)*. Trans. Edmund Hill. New York: New City Press.
- Augustine (2002) "Literal Meaning of Genesis" (Gn. litt.). in *On Genesis*. Trans. Edmund Hill. New York: New City Press.
- Augustine (2020) *On Genesies against Manichees*, Trans. Ali moradi. Tehran: Vara Publication. (in Persian)
- Augustine (1997) *On the Spirit and the Letter (spir. et litt.)* in *Answer to the Pelagians I*. Trans. Roland Teske. New York: New City Press.
- Augustine (1991) *On the Trinity (trin.)*. Trans. Edmund Hill. New York: New City Press.

- Augustine (2007) *Answer to Faustus, A Manichean (c. Faust.)*. Trans. Roland Teske. New York: New City Press.
- Augustine (2005) *Sermons*, Trans. Roland Teske. New York: New City Press.
- Augustine (2007) *The Confessions*, Trans. Afsaneh Nejati. Tehran: Payam Nowrooz Publication. (in Persian)
- Bauckham, Richard (2007) *The Testimony of the Beloved Disciple*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Elizabeth, Klein (2020) *Augustine's Theology of Angels*, Trans. Ali Moradi. Tehran: Vara Publication. (in Persian)
- Kloos, Kari (2011) *Christ, Creation, and the Vision of God: Augustine's Transformation of Early Christian Theophany Interpretation*, Leiden: Brill.
- Moradi, Ali; Salem, Maryam (2020) "The position of Augustinian Demonology and Angelology in shaping the concept of the City of God", *Biannual Journal of Religious Studies*, No. 26: 213-235. (in Persian)
- Moradi, Ali; Sefidkhosh Meysam (2016) "The problematic position of free will and divine grace in Augustine's account of the problem of evil", *Journal of Ayeneh Marefat*, No. 45: 73-90. (in Persian)
- McGrath, Alister (2013) *The Christian Theology Reader*, Vol.2. Trans. Vahid Safari; et al. Qom: University of Religions Publication. (in Persian)
- McGrath, Alister (2007) *Christian Theology: An Introduction*, Trans. Isa Dibaj. Tehran: keteb Roushan Publication. (in Persian)
- Muehlberger, Ellen (2013) *Angels in Late Ancient Christianity*. Oxford: Oxford University Press.
- Church (2004) *Catechism of the Catholic*, London: Burns.
- O'Daly, Gerard (1999) *Augustine's City of God: A Reader's Guide*, Oxford: Oxford University Press.
- Wiebe, Gregory (2015) "Demons in the Theology of Augustine" *Ph.D. Diss., McMaster University*.